

Bárczi Géza köszöntése

1973. szeptember 27-én a Kossuth Lajos Tudományegyetem Tanácsa Bárczi Géza állami és Kossuth-díjas akadémikus, nyugalmazott egyetemi tanárnak a „Doctor honoris causa” kitüntető címet adományozta, és ünnepélyesen beiktatta őt az egyetem díszdoktorainak sorába.

A nyolcvanadik születésnapjához közeledő, világszerte ismert magyar nyelvtudós kitüntetését az tette közvetlenül is indokolttá, hogy hatalmas életpályájának egy igen fontos szakaszát — az 1941—1952 közötti évtizedet — egyetemünk professzoraként, a Magyar Nyelvtudományi Intézet igazgatójaként Debrecenben élte át, dolgozta végig. Ez a — külső körülményeit tekintve rendkívül nehéz, háborús és egyéb bonyolult problémákkal terhes — időszak meghatározó jelentőségű volt nemcsak Bárczi Géza magyar nyelvtudósi pályájának kibontakozására nézve, nemcsak a nevével jelzett debreceni nyelvészeti iskola kialakulását tekintve, hanem — hatásában, közvetve — az egész magyar nyelvtudomány vonatkozásában is.

Debrecenbe kerülésekor Bárczi Géza mögött már csaknem két évtizedes tanári és tudományos múlt állott. Igaz, kortársainak egy része kizárólag romanistaként tartotta számon szótörténeti tanulmányai alapján, de sokan már ekkor is többet ismertek munkásságából: feltűnést keltettek az argóról, a pesti nyelvről, a városi népnyelvről írt tanulmányai csakúgy, mint a Magyarosan hasábjain közétett nyelvhelyességi, nyelvművelő cikkei. Amikor két egyetem magántanáráként, az akadémia levelező tagjaként Debrecenbe kinevezték, már elhagyta a nyomdát a Magyar Szófejtő Szótár, a magyar köznyelv első teljes etimológiai szótára. Ez a mű, amely egycsapásra a legfontosabb kézikönyve lett minden magyar nyelvésznek, olyan hatalmas nyelvtörténeti felkészültségről tett bizonyosságot, hogy ettől kezdve senki sem vonta kétségbe szerzőjének magyar nyelvész voltát.

A debreceni egyetemi feladatokba való beilleszkedés természetesen új feladatokat állított Bárczi Géza elé. Erről — kitüntetésének másnapján, egykori tanszékén tett látogatásakor — így nyilatkozott: „Mikor ide kerültem, szokatlan feladat előtt álltam: én voltaképpen inkább romanista voltam, mint magyar nyelvész, és most belecsöppentem olyan feladatba, amelynek középpontjában természetesen a magyar nyelvtudomány állott. Igen sokat kellett tanulnom, és igen sokat kellett dolgoznom, hogy ennek a feladatnak meg tudjak

felelni... Én magyar nyelvészettel egyáltalában nem foglalkoztam addig, kivéve a szótörténetet, ami a francia kapcsolatokat illeti, dialektológiával pedig egyáltalában nem. Viszont úgy éreztem, hogy kötelességem a debreceni hagyományokba beilleszkedni. Tehát rámentem a dialektológiára is, és igyekeztem a lehetőség szerint tovább folytatni Csúrynek a gyűjtő és feldolgozó munkáját. Úgyhogy az én itteni professzorságom alatt a kiadványaink között továbbra is jelentek meg a Csúry szellemében készült népnyelvi gyűjtések és feldolgozások.”

A fenti szavak után talán nem hat túlságosan merész következtetésnek, ha azt hisszük: Debrecennek, az itteni professzori feladatkörnek valóban döntő hatása volt abban, hogy Bárczi Géza azzá a magyar nyelvészé vált, akit ma tisztelhetünk benne.

A személyes adottságok és a debreceni — sokszor éppenséggel kényszerítő — körülmények találkozása segítette annak az alkotó, tevékeny tudományos légkörnek a kialakulását is, amelyre ma mint sajátos iskolára tekinthetünk. E folyamat kezdeteire Bárczi Géza így emlékezik vissza: „A hallgatósággal hamar megbarátkoztam. Sikerült a tanszéken olyan bensőséges, családias légkört teremteni, amiben lassanként a hallgatók mind otthon érezték magukat. És ez nem engedékenységen alapult: a tanszéken igen komoly munka folyt, a könyvtár állandóan használatban volt. De ez a munka valahogy olyan könnyed, derűs volt, nem volt benne kényszeredettség! Szobám mellette állt a szemináriumnak, minduntalan kijöttem, megnéztem, ki mit dolgozik, segítettem, ha elakadt, és ilyen módon a hallgatókban is felkelt a bizalom a tanszék iránt: hogy itt szakmai problémákra segítséget kapnak, és egyszersmind harmonikus légkörben tölthetik még a szabad idejüket is. Ez igen nagy segítség volt a munka eredményességében. És — mint tegnap is említettem — az a szerencsém volt, hogy nagyon sok tehetséges tanítványom akadt, akikkel öröm és élvezet volt dolgozni, akiknek a haladását szemmel láthatólag lehetett követni, és akikből azután valóban a tudománynak tevékeny munkásai lettek, akik nevet, megbecsülést tudtak szerezni tehetségükkel, szorgalmukkal, munkásságukkal... Kizárólag itt éltem az egyetemen. Akárhányszor megtörtént, hogy megérkezett a vonat, egyenesen ide jöttem ki, és azután itt kezdődött a munkám. Viszont az egyetemi légkör annyira kedvező, annyira kellemes volt, annyira családias. Negyven magyar szakos volt akkor körülbelül, hát valóban egy nagy család volt. Mindenkit ismertem, tudtam, mit tud, mit nem tud, mik a gyenge, mik az erős pontjai. Szóval, meg lehetett valósítani azt, ami ideális volna, amiről »nagyüzemben«, például Pesten szó sem lehet, hogy az ember minden hallgatóját kívülről-belülről ismeri. Azt itt meg lehetett valósítani, és ez valóban nagyon jó volt.”

Igen, így volt. Ezt a családias légkört, ezt a mindig segíteni kész érdeklődést, a szellemes tréfálkozásba át-átcsapó kemény munkát, a vidám és komoly beszélgetéseket szokták — szoktuk — felidézni azokból az évekből, nem minden nosztalgia nélkül. És talán csak utólag vesszük észre: ez volt az a kohó,

amely bennünket egymáshoz közelebb hozott, nyelvünk szépségei iránt fogékonnyá tett, a tudománnyal megismertetett, professzorunkkal összeforrasztott. Napról-napra éreztük, hogyan növelik bennünk a tudomány iránti vonzódást a tudós rendkívüli emberi értékei, és hogyan fokozza a hatalmas, de sohasem kérkedő vagy önmutogató tudás az ember iránti vonzalmunkat, nagyrabecsülésünket, szeretetünket. Bárcki Géza a rá jellemző szerénységgel a szerencsének tulajdonítja, hogy tehetséges tanítványai akadtak, akikkel „öröm és élvezet volt dolgozni”. A helyzet megfordítva bizonyára még igazabb: az ő ihletett nevelő ereje vonzotta ellenállhatatlan mágnesként azokat, akik megérezték személyében a tiszta emberség, a lenyűgöző tudás és az önzetlen segítség varázsát. Szerencsénk azoknak volt és van, akiknek megadatott, hogy mellette tegyék meg az első lépéseket a tudósi vagy tanári pályán, az emberség útján.

Mi, mai debreceniek őszintén örülünk neki, hogy Bárcki Géza is úgy látja: Debrecen megadta számára az alkotó munka öröme mellé a tanítványokat nevelő, iskolát formáló tudós kibontakozásának lehetőségét, emberi melegét, az előbbinél bizonyára nem csekélyebb örömét is. Joggal írta tehát méltatója tíz évvel ezelőtt, hetvenedik születésnapja alkalmából: „Tudósi és tanári ráhatása — úgy láthatjuk — debreceni működésének éveiben érvényesült a leg-erősebben: ez időben a tanítványok egész sorát nevelte ki maga körül” (BENKŐ L.: NytudÉrt. 40. sz., 14). Igaz, e tanítványok java része nem maradt Debrecenben, de ennek a műhelynek szellemében dolgozik, bárhová került. Éppen úgy, mint az a sokkal szélesebb tanítványi sereg, amely ugyan a tudomány tevékeny művelőjévé nem válhatott, de professzorára, az intézet légkörére, meleg fészek hangulatára mindig szívesen emlékezik vissza, s talán nem tévedünk, ha azt mondjuk: tanárként működve nagyobb gondot fordít az anyanyelvi nevelés kérdéseire is, mint egyébként tenné.

Hogy mennyire sikerült Bárcki Gézának az intézet Csűry Bálint által megalapozott dialektológiai kutatásait folytatnia és továbbfejlesztenie, arra legjobb bizonyíték, hogy századunk két legnagyobb magyar nyelvjárástudományi vállalkozása: az országos nyelvatlasz és az új magyar tájszótár munkálatai is innen indultak el. Ez utóbbiról most így beszél Bárcki: „Itt indult meg voltaképpen az Új Magyar Tájszótár. Azt én harcoltam ki Pesten, hogy ez meglegyen, és hogy ebben az egyetemek részt vegyenek. Alapjában véve csak a debreceni egyetem vett egész komolyan részt, a pesti egyetem részben. Később azután átment az egész a Nyelvtudományi Intézetnek a kezébe, és ott folytatódik nagyon szép eredménnyel... De ez is itt indult meg, és ez is voltaképpen a Csűry-féle iskolának mintegy folytatása akart lenni, hogy íme, a magyar tájszavaknak egy olyan teljesebb, a régi tájszótárnál sokkal teljesebb gyűjteményét tudjuk adni, amely a kutatást tovább segítse.”

Egyébként — anyagilag — Debrecen sohasem „kényeztette el” Budapestről lejáró professzorát sem személyében, sem az intézeti kutatómunka pénzügyi támogatásában. A hetenkénti leutazás és albérleti életmód különösen a háborús

években sok megpróbáltatást okozott. A kutatási támogatásért folyamodó, az akkori „méltóságos főispánokhoz” és hasonló tisztségviselőkhöz címzett kérelmek az irattárok mai olvasóiban egy letűnt korszak rossz emlékeit ébresztik fel. Bárczi Géza ezeket sohasem róttá fel Debrecennek, sőt, ha szóba hozzuk is előtte, bölcs derűvel, a humor hangján mondja el: hogyan „úsza meg” németellenes kijelentéseinek következményeit 1944 tavaszán a megszállás után, hogyan került ki a Szálásira való felesküvés kötelmét később. Komolyan beszél viszont arról a veszélyről, amely nyelvtudományunkat, és annak hozzá hasonló, hajlíthatatlan képviselőit a negyvenes évek második felében, a marrizmus korszakában fenyegették, a Pravda-vita nyilvánosságra kerüléséig.

Nagy szeretettel emlékszik meg professzor társairól, akiknek túlnyomó többségével baráti jó viszonyban volt, hiszen szinte minden percét az egyetemen töltötte. A város, a táj inkább a feleségét ragadta meg: „Feleségem rendkívül imádta a Hortobágyot — mondja —, ő tudniillik svájci volt, és a hegyekhez szokott. Számára ez élmény volt: egy olyan síkság, ahol semmi sincsen, semmi-féle hegy, domborulat, púp sincsen, hogy rendkívül szerette. Úgyhogy kiment egy-egy hétre a Hortobágyra! Reggel négy órakor kelt fel a madarak ébredését hallgatni stb.”

Bárczi Géza jól tudta: a tudományos kutatásnak elengedhetetlen feltétele és előre lendítője a publicitás, a megjelentetés lehetősége. Ezért mozgatott meg minden követ, hogy a Csúry Bálinttól megindított intézeti évkönyvnek, a Magyar Nyelvjárásoknak a megjelenését a nehéz háborús körülmények között is biztosítani tudja. „A háború során a Magyar Népnyelv munkatársainak legnagyobb része szétszóródott, eltűnt, és a Magyar Népnyelvkutató Intézetet lényeges anyagi károsodás érte — írja az ötödik kötet borítóján. — Mindezek ellenére az intézet már 1945 tavaszán újra kezdte működését. . . Reméljük, hogy ifjú munkatársaink odaadó áldozatkészsége és ügybuzgalma, valamint a társadalom hathatós támogatása intézetünket, mely a népnyelvkutatás legrégebb intézménye, e nehéz éveken átsegítik, és a Magyar Népnyelv, ha szerény keretek között is, de szabályosabb időközökben kerülhet a szakemberek és a magyar nép nyelve iránt érdeklődő közönség kezébe.”

A Magyar Népnyelv a hatodik kötettel megszűnt ugyan, de Bárczi Géza nem nyugodott, míg az első adandó lehetőséget felhasználva — sok küzdelem és harc árán — meg nem indította az előbbinek szerves folytatásaként a Magyar Nyelvjárásokat, jelenlegi évkönyvünket.

Ma már ennek is idestova negyedszázada. Most, amikor a nyolcvan éves Bárczi Gézát, egyetemünk új díszdoktorát, intézetünk egykori szeretett professzorát, évkönyvünk újraindítóját köszöntjük, egyben azt reméljük: nemcsak mi érezzük őt tiszteletbeli debreceninek, hanem ő maga is elfogad bennünket sajátjának, tanítványainak.

SEBESTYÉN ÁRPÁD

Grußbotschaft an Géza Bárczi

Der Rat der Lajos-Kossuth-Universität zu Debrecen verlieh am 27. September 1973 dem Akademie-Mitglied, dem Staats- und Kossuth-Preisträger und Universitätsprofessor im Ruhestand, Géza Bárczi den auszeichnenden Titel „doctor honoris causa“.

Géza Bárczi war ein Jahrzehnt lang Lehrstuhlleiter und Professor des Instituts für Ungarische Sprachwissenschaft unserer Universität (1941—1952). Seine Wirkung, die eine wissenschaftliche Schule schuf, seine suggestive Lehr- und Erziehertätigkeit ist auch heute noch in unserer Universität, in unserem Institut von bestimmender Bedeutung. Auch der Neubeginn unseres Instituts-Jahrbuches „Magyar Nyelvjárások“ (Ungarische Mundarten) nach dem Krieg ist ihm zu verdanken: dessen ersten Band hat er noch selbst redigiert.

Anlässlich der Verleihung des auszeichnenden Titels begrüßt der gegenwärtige Lehrstuhlleiter des Instituts für Ungarische Sprachwissenschaft seinen ehemaligen Professor.

Á. SEBESTYÉN

